

BOLLETÍ DE LA SOCIETAT ARQUEOLÒGICA LULIANA

BIBLIOGRAFIA

VITA BEATI RAIMUNDI LULLI.—*B. de Gaiffier, S. J.* (ANALECTA BOLLANDIANA)
Bruxelles—Société des Bollandistes—1930

Un dels grans homes qui ha tengut més biògrats, es sens dubte el nostre Bt. Ramon Lull. L'any 1700 el P. Jaume Custurer ja en comptava vint i tres qui havien estampades llurs obres, la primera en 1511. De llavors ençà el nombre s'es gaire bé duplicat. N'hi ha en llatí, català, castellà, francès, anglès, alemany i àdhuc una en aràbic.

La font i fonament d'aquesta brillant producció biogràfica, es la *Vida* d'un autor anònim, coetani del Benaventurat Mestre i escrita segons el recontre o narració del mateix Ramon a instància dels seus amics i familiars, un dels quals, sembla, n'ha d'esser, l'autor. Abraça desde la conversió de Ramon, vers l'any 1262, fins al concili de Viana (1311), època probable del recontre, si be redactada posteriorment.

Aquesta *Vida* es divulgá en mss. llatins i catalans. D'aquests només en coneixem un al *British Museum* de Londres (ms. 16432. *Add.*) El P. Custurer en denunciá un altre en el nostre Col·legi de la Sapiencia, avui perdut. De llatins, en canvi se'n conserven alguns, de gran valor bibliogràfica, especialment dos a la Biblioteca Nacional de París, un a la del Vaticà, i un altre a la del col·legi de St Isidor de Roma. Entrant al XVIII.º segle, ni hi havia un, ja prou malnès, en l'esmentat col·legi de la Sapiencia, recensit i utilitzat pel P. Custurer en les *Dissertationes históricas del Beato Raymundo Iulio* (Mallorca 1700), i el Dr. Iu Salzing fa menció d'un altre de Barcelona, en el tom I de la

seva edició (Maguncia, 1721). Aquests dos darrers son avui desconeguts.

Es qüestió vella, no resolta encara, quina *Vida* es primera, la llatina o la catalana. El P. Custurer s'inclinava a la prioritat de la llatina, pero l'impugnà el P. Pasqual (*Vindiciæ Lullianæ t. I. p. 4*) recolzant en els caràcters intrínsecs de la catalana. Modernament el Dr. J. Rubió dóna també prioritat a la llatina (*Revista dels Llibres*, núm. 14—15, p. 91 sg.: 1926; *Estudis Universitaris Catalans*, t. XII: 1927 p. 477), i l'anglès W. I. Entwistle; (*Bulletin of Spanish Studies*, t. v. p. 90 sg.) opina que son *bessones*, derivades d'una font comuna. El P. Gaiffier s'inclina a la tesi Custurer-Rubió.

Malgrat l'importancia excepcional de la *Vida* coetania, no en teniem una bona edició crítica. La vulgar catalana del ms. de Londres fou publicada per primera vegada en el *Boletín de la R. Academia de Buenas Letras* de Barcelona (1915, pp. 89—101) per Mn. Salvador Bové, i després reproduïda en aquest *Bolletí* nostre (t. XV—1915—pp. 349—57) i en l'*Historia del Lulisme* de Mn. Joan Avinyó, (Vilanova, 1925, pp. 3—30). La *Vita* en llatí fou d'estampació més primerenca. El P. Custurer ja la publicá, no ben completa, en les seves *Dissertationes* etc. presa del ms. de la Sapiencia, i després n'enviá trellat al bollandista P. Sollier, qui en feu una edició a Anvers l'any 1708, i l'any següent la inserí en el tom V de les *Acta Sanctorum* (30 de juny, p. 643). Sal-

zinger, la inserí igualment en el tom I de la seva edició Maguntina, (p. 1—12) servint-se de cinc mss. (els dos de París, el de St. Isidor de Roma, el de Barcelona y el de la Sapiencia) pero retocant el text, sembla, amb una mica massa de llibertat. Modernament E. Allison Peers ha reproduïda la *Vita* de l'edició de Maguncia per via d'Appendix a la seva *Life of Ramon Lull*, traducció de la catalana del ms. de Londres (London, 1927)

El P. Gaiffier vé a omplir la llacuna, en el camp de la crítica, amb la seva edició de la *Vita beati Raimundi Lulli*, en el tom XLVIII, pp. 130-178 de las *Analecta Bollandiana*. Ha pres per base el ms. lat. 15450 de la Biblioteca Nacional de París, escrit a la primeria del XIVe segle, i llegat a la Sorbona pel canonge d'Arrás Tomás le Myésier (deixeble i amic del Bt. Ramon, i autor probable de la *Vita*) l'any 1336, una vintena d'anys després de la mort del Mestre biografiat. El P. Gaiffier ha fet una confronta diligent d'aquest ms. amb l'altre (lat. 14586, XVe s.) de la mateixa Biblioteca de París, i amb el del Vaticà (10275, XVe s.),

i, demés, amb les edicions del P. Custurer i del Dr. Salzinger, anotant-ne escrupolosament les variants i donant-nos-en un aparell crític, de primera mà, força satisfactori. Hi trobam a mancar, emperó, la col·lació amb el ms. català de Londres, i l'anotació de les seves variants, als menys les de concepte, que haurien blindat aquest treball meritíssim, a prova de tota exigència moderna.

La *Vita beati Raimundi Lulli* del bolandista P. Gaiffier va precedida d'unes notes proemials (de les quals n'es extracte la present) modèliques de claredat, de concisió i de perspicuitat, sobre els manuscrits i edicions de la *Vita*; i la clou un *Appendix* de dues lletres inédites, conservades al Museu dels Bolandistes, una del P. Janning a l'elector Palatí Joan-Guillem, i altra, resposta d'aquest a aquell, qui donen llum sobre la gestació de la edició Maguntina.

Cal regraciar al P. Gaiffier el seu treball meritíssim.

S. G.

DATOS PARA LA HISTORIA DE ARTÁ

RECONSTRUCCIÓ

DE LA FORTALESA DE SANT SALVADOR

(ALMUDAYNA D'ARTÁ)

SEGLE XVI

Encara que els documents trobats y aquí transcrits, segons llur expressió vulguen suposar que de bell nou s'aixecava aleshores demunt el puig de Sant Salvador de l'històrica vila d'Artá una fortalesa per defensa y recull d'aquells habitants, hem de advertir al lector que desconega l'història d'aquell poble, que de temps molt vell, durant l'edat mitjana, existia l'almudayna d'Artá, així trobada quant la conquesta d'aquells paratjes per les hosts del invicte rey En Jaume I, o edificada seguidament d'aquella. Infinitat de documents ho proven.

Segurament derruida o amb estat d'impo-

sible defensa, y fresques llavors y sempre temudes les incursions de moros a l'illa amb l'exemple de la invasió de turcs a Soller, succeïda un any enrera, el de 1561, se cregué ben precis la reconstrucció de l'smentada fortalesa, com categòricament se expressa en les ordes donades per tal motiu.

No tan sols això indiquen els transcrits documents si que també ens donan els noms del mestre de fortificacions que aquella dirigí. En Simó Ballester, y els dels mestres d'obres y picapedres, sens dubte naturals d'Artá, que aixecaren murades y torres de la mateixa: els mestres Joan Stelrich, Joan Crespi y Martí

Blanquer, Macià Gili, Francesch Caselles, Cristofol Mora, Sebastià Ribot y altres, y ens fan saber que durant la execució de les obres visità la vila d'Artà y amb tota seguretat inspeccionà les susdites el propi Loctinent General Don Guillem de Rocafull.

LXXXIV

Impulsant les obres de la fortificació

(1562)

Lo loctinent general.

Capita y balle de arta. Informats som stats que es cosa necessaria que la forteha se es comensada en lo puig de Sant Salvador de aqueixa vila sie acabada perque es loch apte per recollir tota la gent de dita vila y salvar aquella en cas de necessitat de inimichs com cade die los inimichs sa fassen potents y sie possible lo que Deu no vulle vinguessen aqui de ques causaria gran dan y seria culpa desqui tenen lo carreeh majorment que ja es feta tota la major despesa per la fortificacio de dit loch perço a suplicacio e instancia de alguns particulars de aqueixa vila y assenyalamet del magnifich mossen alberti demeto vos diem etc. que vistes etc. fassau acabar vna paret se es comensada en dita fortelesa y juntament fassau aparellar los partrets necessaris per acabar aquella perque de qui apochs dies sera per nos trames aquí simo ballester mestre de les fortificacions ab consell del qual se donara orde que dita fortelesa sie acabada. Dat. en Mallorca a vij de abril any MDLxij.—Anthoni fortesa loctinent.

ARCH. HIST. DE MALLORCA.—*Lib. de Lletres Comunes* de 1562, fol. CXXVIJ, n.º 334.

LXXXV

Visita del Loctinent general a Artà durant les obres

(1562)

Jo miquel pelegri nott. procurador del mag. Señor mos. alberti demeto he rebut del sobre dit clauari (Miquel Orpi) vuyt sous dich viii s. eran per dos corters de vi ques deixi de casa de dit señor m.º dameto anels honorables Jurats de la vila de Artà quant era asi lo Senyor Visrey la qual quantitat ha pagada dit clauari per manament dels dits honorables jurats fet a viij de nohembre any MDLxij.

(1563)

Yo Rafel moragues fas testimoni com los honorables pere seruera y anthoni sureda de la jordane altres dels jurats lo any passat de la present vila de Artà, Confessan auer rebut del sobre dit clauari (hon. Miquel Orpi) vint i tres liures sinc sous dic xxij. ll. v. s. las quals han despeses per virtualles per lo Señor visrey quant era en la present vila fet a xxxj de maig 1563.

Yo miquel pelegri nott. hu dels jurats de la vila de arta he rebut del sobre dit clauari (Miquel Orpi) setse sous dic xvj s. dels quals he comprat duas quarteres de ordi de Joan gili fill de xphofol y aquelles he tornadas al magch. señor mos. alberti demeto qui ha prestat ditas ij quarteres ordi als jurats per donar amenjar alas bestias q. amanaua lo Sr. Visrey quant vingue en arta let a xj de agost any MDLxij.

ARCH. MUNICIPAL DE ARTÀ.—*Lib. de Clavaria* de 1562 63, n.º 28, sens foliar.

LXXXVI

Que s'entregue a Miquel Pelegri los diners de la talla feta

(1563)

Lo loctinent General

Balle y jurats de la vila de arta. Perquant lo tall fet y assenyalat per la fortelesa de aquí segons la determinacio del consell ha de entrar en mans y poder de miquel palagri notari y aqueixa sia nostre voluntat y intencio y fins asi lo dit tall no li sia stat donat per lo que hauem manades les presens ab tenor de les quals (vos diem) y manam en pena etc. que vistes etc. sens ni dilacio alguna doneu e liureu donar e liurar fassats a dit miquel palegri notari los dines proceents de dit tall per dit efecte assenyalat y effermat per tal que los mestres los quals han de fer dita obre puxan posar mans enaquella, mes vous manam ables presents a dit miquel palegri que copia en son poder los dits dines de dit tall y de aquells fasse segons lo orde ab dita determinacio de consell donat etc. per res etc. certificant nos al peu de las presents etc. dat en Mallorques a vij de setembre MDLxij.—Don Guiem de Rocafull, vt Xammar Regens

ARCH. HIST. DE MALLORCA.—*Lib. de Lletres Comunes* de 1563 64, n.º 336, fol. 63, v.º

LXXXVII

Tatxes d'Artá y Capdepera

(1563)

Que sien obligats a satisfer lo que seran tatxats no solament los habitants d'Artá si també los de Capdepera, encare que vulguen eximirse aquests.

Lo lochtinent General.

Magnífich capita balle y jurats de la vila de arta per los serueis de sa magestat be vtilitat y bona custodia de aqueixa vila y terme y particulars de aquella conue molt que la fortelesa de Sant Saluador ab tota la diligensia possible sie auentada y acabada per ço vos diem encarragam y manam que tingau sment diligencia en la dita obre sagons ja ab altres fonch manades mes vos manam que no sols les particulars y abitants de aqueixa vila pero en mes los altres habitants de dita vila y assenyalamment los del cap de la pedra sien tenguts y obligats en pagar lo que a cade hu de ells toca del tall per dit efecte fet y aximatex en aportar e fer aportar los petreix a la dita obre necessaris ço es segons tots los altres particulars habitants de dita vila y terme son obligats compellint aquell's com dit es no sols en pagar pero encare en fer tot lo demes que sian tinguts no obstant que per part lur se pretenga no esser obligats en contribuir en dita fortelesa de Sant Saluador per quant eils en lur trast altre fortelesa com attes que los predits son de vn matex terme y parrochia y lo tall fet per lo consell sia vniuersal y per consequent nos puxen en manera alguna eximir ni scusar y aquesta es nostra voluntat e intencio. Dat en Mallorques a xvj de setembre MDlxiiij. postdata que si tindran rahons en contrari que vinguts deuant nos pero entretant sien exequitades les presents. Dat, vt suppra, Don guiem de Rocafall. —Vt, xammar Regens.

ARCH. HIST. DE MALLORCA. — *Lib. de Lletres Comunes* de 1563-64, n.º 336, fol. 66 v.º

LXXXVIII

Rebudes per en Miguel Pelegrí, notari, del Clavari Miguel Orpi

(1563-64)

yo miquel pelegrí nott. depositari per lo ill.º Señor visrey per rebre la moneda ques procehira de la talla tatxada per fer la fortelesa de Sant Saluador he rebut

en partidas fins lo die present de vos honorable en miquel orpi clauari de la vila de arta vuyt liuras procehidas de dita talla fet al primer de agost MDlxiiij . . .

viiij ll.

mes he rebut yo dit miquel pelegrí nott. en dit nom de vos dit honorable en miquel orpi clauari leuador de dita talla sis liuras per dita raho fet a xxiiij de agost any MDlxiiij

vi ll.

mes he rebut yo dit miquel pelegrí nott. en dit nom de vos dit honorable en miquel orpi clauari y leuador de dita talla trenta sis liuras dic xxxvj ll. per dita raho fet a xiiij de setembre any MDlxiiij an la qual partida son compresas xiiij ll. que per mi haueu donadas a miquel socies calsiner . . .

xxxvj ll.

mes he rebut yo dit miguel pelegrí nott. en dit nom de vos dit honorable en miguel orpi clauari y leuador de dita talla sis liuras dic vj ll. per la raho demunt dita compres j ll. xiiij s. vos he pres en compte per gabriel messanet fet a vj de octubre any MDlxiiij . . .

vj ll.

mes he rebut yo dit miquel pelegrí nott. en dit nom de vos dit miguel orpi sis liuras de vna part y de part altre he rebut deu liuras y tres sous li son per la raho demunt dita fet a xx de setembre any MDlxiiij

xvj ll. iij s.

mes he rebut yo dit miguel pelegrí nott. en dit nom de vos dit honorable en miguel orpi en perdidas cent setanta tres liuras y dos diners ço es a xx de mars proppassat iij ll. de qts. y viij ll. hauieu pagat per mi a mathia gili. mes a xxiiij de abril iiij ll. de comptants. mes a xj de juny vij ll. xiiij s. de qts. y iiij ll. vij s. que haueu pagat a francesch caseslles. mes lo die present lj ll. x s. que haueu donadas a mestre Joan stelrich. mes cent liuras haueu donadas a mestre Joan crespí. mes vint sous haueu pagat a sa-

bastia orpi, mes xiiij haueu pagat a cristophol mora, mes viij ll, ij haueu pagat a sabastia ribot que tot pren suma de ditas cent setanta tres liuras y dos diners e son per la dita raho fet a xiiij de juny any MDlxiiij Clxxiii ll, ij d.

Clxxviii ll, ij s, ij

mes he rebut yo dit miguel pelegri nott, en dit nom de vos dit honorable en miguel orpi de comptants deuyt liuras per dita raho fet a xiiij de juny any Mil Dlxiiij xviiij ll, mes dit die he rebut yo dit miguel pelegri nott en dit nom de vos dit honorable en miguel orpi leuador sobradit de comptants duas liuras dic ij ll.

ARCH. MUNICIPAL DE ARTÁ.—*Lib. de Clavaria de 1562-63*, n.º 28, sens foliar.

LXXXIX

Manant se paguen als picapedrers

(1564)

Lo lochtinent general

Balle de arta perquant conue al be y vtilitat de aquexa villa que la obra comensada en lo puig de Sant Salvador de aqui sie affectuada per ço a supplicacio e instancia de Joan stellrich vos diem y manam en pena de CC ll. etc. que vistes les presents maneu als jurats de aqui que procuren que dita obra vage auant y pagareu als picapedrers lo que stan concordades saluos los drets a cada vna de les parts pertanyents en llurs pretensions com no sie de nostre intensio fer los perjuy. Dat. en Mallorques a vij de maig MDlxiiij. — Pelay fuster. Vt. xammar Regens.

ARCH. HIST. DE MALLORCA.—*Lib. de Lletres Comunes de 1563-64*, n.º 337, fol. 144, v.º

XC

Dades a diferents mestres y picapedrers

(1565)

En juanot fuxa cirurgia fas testimoni com lo senyer en pera stelrice bo cumbada? atorga auer rebut del sobre dit clauari (Sebastia Font) noranta tres liuras y deset sous dix xCiiij liures i xvij s. so es que per uell adonades per uell a m.º nicolau gilli nott, xxx j tres liures y sinch sous y tres diners y mitge a miquell orpi y xviiij sous a la vidua merimona y vint sous a miquell carriu fill de bernat y vj sous x diners a pera morey y dotze sous a juan seruera major j la restant quantitat ayell matex las quals partidas prenen suma de dite xCiiij ll, xvij s. y son a compliment de la esquerada tenia yell y marti blanquer de la morada de S. Salvador y aso per manament dels jurats. fet a viiiij de abril MDlxv. — Guillem Carrio, m. blanquer, joan gili.

ARCH. MUNICIPAL DE ARTÁ.—*Lib. de Clavaria de 1564-75*, n.º 30.

XCI

Que se pague a Joan Stelrich lo que se li deu

Lo lochtinent general

Balle de Artá a supplicacio e instancia de Joan stalrich picapedrer vos diem y manam en pena de CC ll. al fisch real applicadores que vistes les presents fasau pagar adit instànt tot lo que reuera li es degut per lo que ha fet en la fortalesa de Sant Salvador juxte lo acte firmat entre les parts. Dat. en Mallorca a xiiij de mars MDlxv.

ARCH. HIST. DE MALLORCA.—*Lib. de Lletres Comunes de 1565-66*, n.º 339, fol. xxj, v.º

JOSÉ RAMIS DE AYREFLOR Y SUREDA.

DESCRIPCION DE LAS MONEDAS

DE LA

R E P U B L I C A R O M A N A

POR

LUIS FERBAL Y CAMPO

- Acuñaiones en Oriente: C. Antio (190 a 194). C. Considio (498 a 501), Mn. Cordio (504 a 507)
- Acuñaiones en Oriente por orden de un PR (aetor) con licencia del Senado, S. C. por un III viro: Q. Sicinio (1296)
- Acuñaiones en España por PRO Q (uestores) del PROCOS (ul) Pompeyo: Cn. Calpurnio (399), Terencio (1331).
- Acuñaiones en Oriente por un Q (uestor) ó Q (uestor) VRB (anus) de Orden de los consules, COS, Claudio y Cornelio: Cn. Nerio (1012).
- Acuñaiones en Oriente por un Q (uestor) de orden de los COS Claudio y Cornelio: ¿Cn. Nerio? (1013).
- Acuñaiones en Oriente de un COS (ul): C. Claudio (1458-459) *con su colega L. Cornelio*.
- Acuñaiones en la Galia con IMP de C. Julio (728).
- Hacia el año 48. Acuñaiones en Africa por un LEG (iugarteniente) de orden del IMP (erator) Metelo: M. Epio (618).
- Acuñaiones en Africa por un LEG PROPR (etor) de orden del IMP Metelo: P. Licinio (828 a 830).
- Acuñaiones en Africa como IMP (erator) de Q. Cecilio (370).
- Acuñaiones en Africa de un PROPR (etor): M. Porcio (1176-1177).
- » » » 47. Acuñaiones en Sicilia por un PROCOS: A. Alieno (168). Acuñaión con DICTITER de C. Julio (729).
- » » » 46. Acuñaiones como PR (efecto) de A. Hirtio (710). Acuñaiones con DICTITER de C. Julio (730). Acuñaiones sin título de C. Julio (731).
- Acuñaiones en España de un PRO Q (uestor) de Pompeyo IMP: M. Minacio (963 a 966).
- Acuñaiones en España de un LEG PROPR de Pompeyo IMP: M. Poblacio (1135).
- Acuñaiones en España como IMP (erator) de Cn. Pompeyo (1142).
- Acuñaiones en provincias de L. Cossutio (565).
- » » » 46 a 45. Acuñaiones ordinarias de: P. Cornelio (460), L. Hostilio (714 a 717), M. Lolio (854 a 856), L. Papiro (1051 a 1056), L. Plautio (1124), L. Valerio (1378 a 1384).
- Hacia el año 46 o 45. Acuñaión extraordinaria, SC: M. Lolio (857).
- Acuñaiones de un PRAEF (ectus) VRB (anus): L. Munacio (985):
- Acuñaión en Africa de un LEG de Cesar: M. Epio (619-620).
- Acuñaiones en España por un PRAEF (ectus classis): C. Clovio (486).
- Acuñaiones en España por un

- PR (affectus classis): Q. Opio (1041).
 Acuñaciones en Sicilia de Q. Opio (1042-1043)
- » » » 45. Acuñaciones con IMP (Imperator) II (er) de C. Julio (732 a 734).
- » » » 44. Antes de la muerte de Cesar.
 Acuñaciones ordinarias de: L. Emilio (145 a 151), C. Cosutio (566-567), L. Flaminio (655-656), M. Metio (959 a 962), P. Sepulio (1265 a 1268-1271 a 1273)
 Acuñación como DIC (ator) QVAR de C. Julio (735).
 Acuñaciones en la Galia: L. Munacio (984).
 Acuñaciones en Sicilia: S. Baebio (321 a 324), P. Terencio (1332 a 1334).
- » » » 44. Después de la muerte de Cesar.
 Acuñaciones ordinarias de: P. Clodio (464), L. Livineio (840), L. Mussidio (993), P. Sepulio (1269-1270).
 Acuñaciones extraordinarias con PR (actor urbanus) EX SC por L. Cestio (446-447) *con su colega C. Norbano*.
 Acuñaciones en España como IMP (erator) ó IMP SAL de S. Pompeyo (1143 a 1145).
 Acuñaciones en España de un LEG de Pompeyo: M. Epio (621).
- Hacia el año 44 o 43. Entre la muerte de Cesar y la constitución del segundo triunvirato.
 Acuñaciones ordinarias de M. Arrio (249 a 251), C. Clodio (461), C. Numonio (1023-1024), L. Sulpicio (1312-1313).
 Acuñaciones (¿como generales del Senado?) de: P. Acoleio (III), Petilio (1068-1069), D. Postunio (798-799 a 801), D. Postumio (800) *con C. Vibio*, C. Vibio, (1408 a 1412).
 Acuñaciones como emperadores de: M. Lepido (156 a 158) *con Antonio*, M. Antonio (196 a 198), M. Antonio (199 a 201) *con Octavio*, C. Julio (738-739)
- Entre los años 44 y 43. Acuñaciones en Macedonia del PROCOS C. Antonio (229).
 Acuñaciones en Africa como IMP (erator) de Q. Conuficio (561 a 563).
 Acuñaciones imperiales de M. Junio sin titulo (802 a 804) ó con IMP (806) o con PROCOS (805).
 Acuñaciones en Oriente de P. Cornelio (554 a 556).
 Acuñaciones en Oriente del LEG PROPR C. Flavio (657).
 Acuñaciones en Oriente de L. Plaetorio (1133-1134) C. Servilio (1287-1288).
 Acuñaciones en Oriente por los LEG (lugarteniente) de Bruto y Cassio: Pedanio (1066-1067), M. Servilio (1289 a 1291).
 Acuñaciones en Oriente del PRO Q (uestor) L. Sestio (1292 a 1294).
 Acuñaciones en Oriente del LEG de Casio: M. Cecilio (311).
 Acuñaciones en Oriente de Murco (1303).
 Acuñaciones en Oriente de Stacio (1304).
- Hacia el año 43. Después de la formación del triunvirato.
 Acuñaciones ordinarias de P. Clodio (465 a 470), L. Livincio (841 a 844), L. Mussidio (994 a 999), C. Vibio (1418 a 1423).
- Entre los años 43 y 42. Acuñaciones ordinarias de P. Clodio (462-463), L. Livineio (846 a 849), L. Musidio (988 a 992), C. Vibio (1413 a 1417).
 Acuñaciones de los triunviros: M. Aemilio (159) *con Antonio* M. Aemilio (160) *con Octavio*, M. Antonio (202), M. Antonio (707 a 211) *con Octavio*, C. Julio (740 a 744).
 Acuñaciones en Cirene por un PR (etor): M. Lolio (858).
- Entre los años 43 y 36. Acuñaciones en Sicilia

con EX SC ó SC: S. Pompeyo (1146 a 1149).

Hacia el año 42. Acuñación extraordinaria, SC: L. Livineio (850).
 Acuñación por un PRAEF VRB: L. Livineio (845).
 Acuñaciones en la Galia como IMP: M. Antonio (203).
 Acuñaciones en la Galia de C. Julio (745 a 747).
 Acuñaciones en Asia como IMP (erator): Cn. Domicio (602).

Entre el año 42 y el 38. Acuñaciones como

triumviro de M. Antonio (204 a 206)

Hacia el año 41. Acuñaciones de Questores y P (ro) Q (uestores P (rovinciales) de: M. Barbacio (325-326), M. Coceio (487-488), L. Gelio (704).
 Acuñaciones en la Galia del PROPR (etor) L. Cornelio (557).
 Acuñaciones en la Galia del IMP (erator) Q. Salvio (1225).
 Acuñaciones en Oriente como IMP de Cn. Domicio (603).

ELS GREMIS

(ACABAMENT)

Els gremis a Mallorca encara ara resten sense historiador. Ça i lla aparagueren documents, falls emperò, de la vertebració tan necessària per emprendre la tasca definitiva de perfilar l'organització interna i alhora la vida social de la nostra honrada menestralia a l'etat medieval. Sobretot, al temps d'Alfons V, en què les associacions descapdellaven se conforme les necessitats i passaven del proteccionisme individual a la forma autòctona gremial amb la obligació de l'aprenentatge i la fixació de les atribucions tocants a quiscun càrrec. ¿Qui no entrelluca amb la imaginació l'encant del treball històric, que s'atancàs a fer esguar, dadors bellsveures fins ara inconeguts?

Les meves frèvoles forces—he de dir-ho un poc avergonyit—sentiren tota l'atracció encomanadissa de les perspectives gairebé inexplorades, però que una certa il·lusió me les pintà garrides; mes, defalliren tot just remirada la pesantor escruixidora de la labor i la arduïtat i cuita del negoci. Calia abans l'exploració llarga i reposada dins els arxius, dissortadament multiplicats i clauferrats alguns, i encara als de fora, encercant quasi a la ventura, sense camí ni carrera, els materials que hi jueuen, confusament mesclats amb altres aliens, per diversitat d'afers.

(1) Proemi al llibre, a punt de exir, sota el títol: *Ordinacions gremials i altres capítols a Mallorca* (s. XIV-XV.)

Així, per ara m'he aconhortat de traginar al peu de l'obra el pertret que el pas lleu i fugisser dels segles XIV i XV deixaren, perquè els següents l'amagassen sota el pedruscall i la brossa del temps. Decantar i alleugerir-lo de tan enutjosa càrrega, traient-ho a flor de terra, veus ací la feina obscura i ensems torbareta i pesable que prenguf, volenterosament, a compte.

Tan de bo vengui l'ardit i entrecuitat mestre qui, reputant bons aquells carreus, sudorament trobats i trestatjats, els emprí per muntar les parets del sumptuos casal, que els amadors de la història ja fantasiam i entrenyoram.

No altrament comportaven-se En Manuel i En Francesc de Bofarull amb els «*Gremios y Cofradias de la Antigua Corona de Aragón*» Mes sortat, emperò, En González Sugranyes ofrenava el fruit de serioses recerques en la «*Història dels antics gremis de Barcelona*».

Costa molt d'entendre com els arqueòlegs feren tan poc recapte d'un dels aspectes sobrepujants del nostre passat. Massa i prou, d'altra banda, destorbaren-se els estudiosos i cronistes de representar nos amb llarga narració de paraules el descapdellament d'ancianes geneologies, ultra l'esgarrifança d'aferissades lluites, corpresos, sens dubte, de lo que més avant Carlyle anomenava *teoria dels herois*, segons la qual és lloada desmoderadament la influència de barons singulars en el procés evolutiu de la

Humanitat. Amb tot, oblidaven-se de sondriar l'estat pròsper o endarrerit dels oficis, que tanta glòria aconseguien en la història de l'art industrial nostrat; no cuitaren d'esbrinar el viure dels menestrals un poc uniforme—de convent, no de locomotora, com diria Ganivet—que s'ajassava confiadament a l'ombra de les associacions gremials, tant que els interessos d'ambdós contralligaven-se.

El record d'aquestes agrupacions medievals no s'és esvair com el de cosa fugissera sense resso en l'actualitat. Encara ara interessien, i llur coneixença és necessària pels sociòlegs qui entenen haver en elles lesguard del remei guaridor per les plagues i llangors socials.

Sense cloure els ulls a la realitat certifiquem que bona part de llur organització passà definitivament al domeny de l'arqueologia, talment manifestacions fluixes i trespasants d'una època social arreconades pel bé a venir sempre en creixença de la indústria i economia modernes. Aiximateix deixaven no pocs elements refermables, per ço que fonamentaven-se en les lleis eternes i inmutables de justícia i caritat.

Ningú, mitjanament adoctrinat, serà desconeixent que les dessus dites associacions foren agombol pels desvalguts i penyora de guany constant i condecet que portava el bocí de pa a la boca, mai famolenca de la família obrera que per aquesta via i carrera blanament abisava's en aquella pau tranquil·la, que descendeix i emergeix de l'aconhortada pobresa, filla augusta del cel, com canta el poeta:

sancta deum sata

Nullis, Pauperies, numinibus minor.

Per tal d'atènyer el benestar, bé cuidava el règim corporatiu, amb monitoris i manaments sobrecartats, que la mercaderia fos a l'abast del treballador modest, que mai no li mancàs treball, ni es veiés injustament foragitat de la botiga, puix era alou dels sobreposats «conèixer »si se trobera o no iusta causa de exirse el mos »so de son mestre».

A les hores, bé d'angoixa bé de gaudi, tampòc eren desamparats «Attanent aque en »nostron ofici acostuma haver alguns con- »freres malalts, pobres vergonyants e ab extre- »ma necessitat e que no se atreuexen ademe- »nar Caritat e que es just remediare aquells se »statuex que los sobreposats puguen repertir

»entre aquells fins a 6 lliures en lo any de son »regiment». I l'ofici encara tindrà almoines «per repertir a Donzelles ameridar repartidores »entre les filles de mestre mes necesitades», i caurà sots pena «qui no haura stat en lo com- »bregar de confrare ni en lo cors o albat de la »casa de mestre ho de confrare». I si el cas s'esdevenia que «algun confrare feya noui son »fill o sa filla que los dits confreres puy de- »manats hi sien que aquells confreres hi agen »fer onor».

I així per semblant manera i amb aquest esperit cristià resolgueren se problemes, avui gairebé insolubles, tocant als queviures i al pauperisme, mitjançant la regularització del treball, mai en defalliment, jatsia que moderava's el nombre d'obiers i de la ferramenta.

El monopoli de les primeres matèries rigorosament vedava's «puix quant algun Confrare »compre en lo port e moll de Mallorca o en »los vaxells o de Mercader alguna partida deu »e te obligació de partirla entre los confreres »del offici, dos parts,... dins tres dies despres de »hauer effectuada la compra e la altre tercera »part hage de ser del comprador confrare».

De res no havien més cura els oficis que del prestigi professional. I perquè no menyscabàs cuitaven que l'obratge s'obtemperàs a les ordinations en quantitat i qualitat i encara penaven tot frau sens tota gràcia ni merce. En semblant manera aconseguia's la condecet perfecció tècnica, que devenia suprem exponent de llarg aprenentatge i de riguros examen, que les subsegua. «Qui no sera examinat per »los sobreposats promens e examinadors del dit »offici, no gos ne presumescha fer feina del »dit art en ninguna manera.

»Nigu pora subir examen sens haver stat »quatre anys complits a carta e apres anat »altres quatre anys per fadri del dit offici».

I ara és curiós per nosaltres l'examen, diferent per quiscun gremi. L'espaser devia «guarnir una spasa de dues mans e una de »una ma e que age alimar les gornecions »noves exides dela forge efer les baynes e man- »tins nous acabat de tot present» «que lo dit »examen age de fer en casse de hun spasser »aquell que ell volra pendre per padri» «que »lo dit exsminat age de esser iudicat per los »spases ales mes veus ensemps ab los dits so- »breposats dels fares» «Qualsevol persona vol- »ra atzeminarse los sobreposats lin signen les »pesses per son art del ques vol exsaminar aso

«es sies maya te de fer dos frontissas ala francesa e hu panyn de arquimeses e sis fara farer de obra grossa aga de fer una xade e une desstral e quatre feros de mulat e quatre feros per qual se vol altres besties e sies calderer age de fer hun parel degeres e hun alambi de aram e esies balester ade complidament fer una ballesta e finalment quadequal en son art tenga de fer la feyna mes subtil e de mes art porque fent aquestes feynes fasilment donaran raho dela soltura.»

¡Quin orgull per a un poble, s'exclamava En Rovira i Virgili, quan te bons homes de ofici que saben llur obligacio, que posen en llur treball els cinc sentits i l'amor a les coses humanes! Quin orgull per un poble, quan te pagesos ben amics de la terra, mestres de cases que senten l'alegria de les parets que pugen, ferrers que senten la voluptat del ferre roent, tou torçan'te sota els cops del martell!

Si nosaltres fossim a fer, establiríem examens d'oficis i no tan sols d'aprenents, sino tambe de fadrins i de mestres. No els establiríem periodicament, en temps fix, porque aixó podria servir per a una preparacio fins a un cert punt fraudulosa. Fariem els examens el dia menys pensat. D'aquesta manera es quan tenen ple valor les proves. Aquell que's examinat en un dia prestablert, en una hora precisa, no pot demostrar el nivell permanent del seu saber o de la seva destresa. I allo que interessa als oficis, a les ciencies i a les arts, no es l'exercici de lluiment d'uns examens, d'un concurs o d'unes oposicions, sino el nivell normal i ordinari del treball de la inteligencia o de les mans. La superfcie de les aigues ens diu llur extensio. Pero poques vegades llur fondaria».

El tranc per un ofici, mostrat en l'examen, allunyava el deliber de deixar la professió per prendre-ne una altre, amb la mateixa facilitat del qui desroba's sovint. Tal lleugeressa preveia's en les ordinacions i, per esquivar-la, es memorialava en una «que cada qual solament treball en son ofici en que esta exenat e en lo necessari per aquell e volent exercir altre ofici se haie de examinar en el que volra exercir».

Per aital guisa avortava de bona hora el tipus obrer, sempre vagivol, sense amor a una feina, i la jovenea, per natura mudadiça, acostumava's a jusmetrer-se a l'estabilitat evocada per l'ofici.

El mestre no admetia oficial exit d'altre

botiga sense consentiment d'aquell, de qui se'n partia, ni l'oficial poria treballar privadament sino en obrador obert, a compte del mestre i, a les vegades, sota la cura vigilant del gremi, comesa als prohoms i vehedors. I en els drets d'examen o de recepció els fills de mestre o gendres s'alegraven de les merces, graciosament atorgades, per l'associació.

Els gremis mai no oblidaren la dessemblança entre'ls homes i llur producció. I sobre aquests dos fets muntaren llur organització, sobrenaturalment jeràrquica, en un graonament de càrrecs. «Els mestres confreres escolans efadrins» no eren admesos per cap mestre «per mostrar o ensenyarlos lo offici sens sabuda dels sobreposats» I ultra el caràcter jeràrquic n'havien un altre ben plasant, el d'escola, on el mestre, decorat del respecte, que la suficiència concedia li, havia cura amorosida del nodriment i peximent corporal, i encara de l'espiritual concernent als sotsmesos, comportant-se amb ells per semblant al ver pare de família. «Sempre se ha stylat que els mestres qui han presos e encartats mossos los han tinguts com disposen los actes de les seues cartes mantenguts en se casa de menjar e beure e donantlos un dobler cada dia».

L'esperit de germanor avidava's sota la senyera honrada i pròpia que, adés s'arborava en la lluita reivindicadora, adés drapejava pacíficament en les processons civico-religioses i en les públiques recepcions.

Quan el rei Martí desembarcava (1405) a Santa Caterina, després d'edir de la capella de la santa màrtir, organitzava's polida i solemnia comitiva, banderetjant-hi ben alts els penons gremials, qui acompanyaven al malaguanyat jove, vers l'hort de la Parellada, on jurava les franqueses del Regne abans d'entrar a la ciutat per la porta Pintada. Un segle més avant, externs ja els gremis a aquest possat pacific, prenien el de la revolta. Ne hagueren prou que En Ferran, menyspreades les llibertats de la terra després del parlament de Casp, les armàs (1515) i amb l'avinentesa de l'expedició a Bugia, sovintejassen les mostres generals, per trobar se aplegats estretament en una milícia armada, quan ja no eren molt llunyans els dies endolats de la germania.

A la processó general celebrada l'any 1662, que recorria els principals carrers de la ciutat, hi eren presents vint i set gremis.

¡Quin ambient de sencilla grandiositat omplia

sovint i menut les assemblees, tan democràtiques, quan hi congregaven els confreres la pruija de la millora cobejada o la temença del perill proper «per tractar definir e determinar »de en e sobre les proposicions» que exposaven els sobrepossats! Fa bon veure amb l'imaginació tornant un parell de segles enera, tots els fills del treball assentats, en les mans i la faç dels quals aquell deixà ben marcades les petjades i, après de fet silenci, llevar-se de peu un mestre i adreçar-se als presents amb paraules tan planes i eloqüents com recomplides de dignitat i curialitat, per fer la seva opinió. «*Molt honorables Senyors*» Tal era la salutació obligada. «*Lo perquens fet ajustar e congregar assí*» i après commemorava l'afer, i entorn d'ell insortien i nodrien se col·loquis entenimentats i altercacions fins i tant que, passats los vots i parers per son ordre era conclús i definit, si la proposició conformava's o no a la rao, equitat i justícia, per utilitat de l'ofici i encara al bé universal del Regne i particulars d'aquest. I llavors redigia's en escrit i deduia's a degut efecte la proposta, que en mots ciutadans anomenava's partit o expedient.

Quiscun gremi era votat a un sant protector, i totes les associacions medievals texien gran i espesa xerxa que empressonava tota la ciutat i donava l'impressió d'ésser habitada per un poble actiu, i els carrers prenien caient industrial de confiada gaubança. No sé estar de ferme l'il·lusió que els nostres avant passats havien de soportar, de bon o mal grat, el brunzir persistent i multiforme dels obradors, mai tancats, i feners talment abelles. Els noms dels gremis, molts encara perduren en els rètols marmoris, o en les ratjoletes envernissades dels carrers, on tenien casa pròpia: guixaria, ferreria alta, corderia, ferreria dels llums, berreteria, sabateria, carniceria, calderers, argenters, romulans, boters, esparters, perayres, gerreria cremada, capellers, moliners, dobaria vella (etc.)

La jerarquia professional emprentava, a més, l'encuny aristocràtic als agremiats, no fonamentat en cap privilegi hereditari sinó en la competència tècnica. Convençuts aquells de que, dins llur ofici també els era permés atènyer la noblesa, certament ben objectiva, que'l treball atorga als qui s'hi estan dignament i són útils a la societat, tots l'amaven i els fills rebien, sense avergonyiments puerils i temorecs, més tost amb orgull, els fermes costums ancestrals dels pares.

«Com ens plauen les dinasties d'homes d'un ofici escrivia polidament Rovira i Virgili. En les famílies on l'ofici de les mans va de pares a fills, l'habilitat tècnica i l'amor a l'obra ben feta arriben a llur grau més alt. Un fuster, que en la seua línia geneològica te el pare, l'avi i el besavi fuster, es un noble de l'ofici. I aquesta noblesa es molt més autèntica que la de moltes famílies amb títol nobiliari.

Per fer ben fetes les feines de les mans, cal una claror d'intel·ligència al cap i una calor d'amor al pit. Saber l'ofici i estimar l'ofici son les dues condicions del bon oficial. Nosaltres sempre hem cregut que l'ennobliment dels oficis es indispensable per l'amillorament de la vida social. El desamor que senten molts treballadors per llur ofici fa més greu i tenebros el problema obrer. Es un prejudici estupid el de la inferioritat dels oficis de les mans. En aquests oficis hi ha aspectes de tècnica i de art que els posen per demunt, espiritualment, de moltes professions i funcions exercides per gent que es dona importància. Fer una bota ben feta, amb les seues fustes corbades, els seus cercols ben cenyits, te més merit i més categoria que fer de subaltern en qualsevol oficina o despatx. En el fons tots els oficis son bells i en tots hi ha art, quan es troben en mans d'omes que els dominen i els estimen».

L'amor fervorosa al treball i a la severa economia domèstica, tan encomanadissa a l'etat medieval, afaçonava del tot els costums del poble. Als llibres, que nodrien amb magra instrucció la minyonia menestrala, s'hi porien llegir aforismes d'utilitat ben evident i de bon govern, tals com:

*Quant replega la formiga
no t'asseguis a la biga.
Si no vols tenir defici
a ton fill donali ofici.*

Lo mateix aconsellava Frà Anselm Turmeda:

*Si tu est pobre e hauras
molts fills, a tots heretaras
alguna art, los mostraras
passar llur vida.*

Abans, emperò, d'aquest Menoret errivol fou Ramon Lull qui exalsava la menestralia i lloava l'aprenentatge d'algun *mester* o *ofici*, perquè sense ell «lo mon no seria ordonat»

i mostrava l'exemple dels «serrains que han
 »molt bona manera en asso que tot hom per
 »ric hom que sia per tot asso no's lexa de mos-
 »trar a son fill alcun mester, per so que si li fa-
 »llia la riquesa que pogues viure per son mester.»

La vida humanal presentava's a la conside-
 ració del Mestre per semblant a una roda que
 giravolta, i per falliment d'estabilitat, cap es-
 tament social pot haver-se ferm. «En així con-
 »roda quis mou enviro, se mouen los homens
 »qui son en los mesters. On aquells qui son en
 »lo pus baix ofici en honrament desigen a pu-
 »xjar cada dia tant, que sien en lo cap de la
 »roda subirana en la qual estan los burgeses.
 »E car la roda sa a girar e a inclinar a avall,
 »cove que ofici de burgues cava a avall.» I
 aquesta consideració tombava la simpatia de
 Ramon Lull vers l'art mecànica que «es scien-
 »cia lucrativa manual per donar sustentació a
 »vida corporal. En aquesta sciencia son los
 »maestrals, so es a saber lauradors, ferres, fus-
 »ters, sabates, drapes mercaders e ls altres offi-
 »cis semblants a aquests.»

Per aital carrera, depositàries les famílies de
 l'amor al treball i a la recordable memòria
 de les arts, les deixalles de les quals pietosa-
 ment salvaven, gairebé fins als nostres dies,
 cobraven decor, durada, ben ésser i existència
 de poble nou i alhora, representació, ben in-
 fluïent i visible; devenien el puntal més segur
 de la economia nacional.

La freqüent intervenció per part dels agre-
 miats, des de'ls llocs subirans de la proho-
 monia en els afers de l'ofici les trametia franc i
 maneig, i un gra de massa experiència, que
 després dependrà en camp més ample d'acti-
 vitats. Així, a través dels temps contemplam
 als menestrals més honorables i angelicals tro-
 bar-se a pler i excel·lir, decorats de virtut, cièn-
 cia i bon regiment, al costat dels jurats, ciuta-
 dans i mercaders en el govern de la ciutat i, al
 traspasar aquest món, una fossa en el clos de
 la església, és acullidora de llurs despulles.

Encara ara no s'esborraren al trespol de
 pedra de la Seu, un poc enconcat per injúria
 dels anys, les inscripcions tombals anteriors al
 XV segle, i amb les següents llegendes:
 «Aquest vas es den Ramon Rigalt mercader»
 «Carner den johan Masqaro parayra e dels
 »seus» «Aquest carner es del honrat en Ramon
 »Colom draper e dels lurs».

De l'estudi acurat dels estatuts primitius
 que de ventura pervengueren a nostres mans,

insurgeix la conclusió que les disposicions
 conmemorades hi traspuen principalment amb
 caràcter religiós, però embrionariament eco-
 nòmic i tècnic. Tracten quasi únicament de la
 fossa i de la solemnitat de l'enterrament. «Com
 »algun confrare pessara desta vida que tots los
 »confreres citats haian fer honor en la sepul-
 »tura de aquell sots pena de una liura de cera
 »ala luminaria de monsenyer sent luhís, e que
 »sien acullits en lo carner dela confraria los
 »qui jaure hi volran».

Als gremis, emperò, que desvetlaven se o
 s'enrobustien amb l'avenç de l'indústria i des-
 plegament de les cofradies hi abundejen ja les
 disposicions de caient tècnic i facultatiu, per
 bé que servin punts idèntics d'economia.

* * *

Llevat els capitols de l'ofici de sastres de
 1312, refussos en altres de 1437, els més
 antics que he sabut trobar als nostres arxius
 pertanyen a la confraria dels hortolans, amb la
 dada de 1361. Ara cal demanar ¿són aqueis
 els primers?

Vet ací un punt que de bades poguí resoldre,
 malgrat els meus afanys turmentosos. Després
 de dies i més dies de recerques, signantment
 al arxiu històric del Regne de Mallorca, sense
 trobar lo que tant desitjava, solament afer-
 maré per afe que les disposicions gremials
 aplegades en aquest volum, si bé les més
 reculades, per ventura no són les que pri-
 mitivament engendraren els oficis, car ens
 consta, que'ls individus d'un gremi, en dies
 més ancians, vivien comunament.

Ramon Lull escrigué una bella pàgina, on
 inconscientment obria als nostres ulls, un poc
 esmaperduts l'encisador panorama de «les arts
 »e los oficis dels homens maestrals» que en
 aquelles saons florien tal volta ja a Mallorca.
 Si així fos, seriem ben sortats de porer nos
 adelitar amb la visió del petit món industrial
 mallorquí al XIII segle.

Ell ens mostra, amb el màgic encant del
 seu art i de la prosa, fresca de rou matiner de
 les nostres lletres «lo ferrer qui met lo ferre
 »en lo loc per tal quel pusca mils batre e amo-
 »llir e plegar e endur a sa obra; als fusters qui
 »veem dolar e aplanar e allissar; als maestrals
 »qui obren de pera e de tapies, que fan belles
 »torres e bells palaus e bells castells e belles
 »cambres; als argenters e moneders; als scri-

»vans, als sabaters que tiren lo cuir e lestenen
 »e luntan per tal que sia blan e puxes el tallen e
 »cusen; als sartres que fan del drap gramalles
 »e mantells, e capes e gonelies e cotes e cal-
 »ces e caperons e daltres vestedures; als pelli-
 »cers que han ofici e mester de ajustar una pell
 »ab altra e de cosir una pell ab altra; als tixa-
 »dors que han ofici de ajustar I fil ab altre e
 »de metre un fil en altre per tal que de ajusta-
 »ment de fils fassen draps; als barbers, carni-
 »cers e paradors qui paren a les aus e a les
 »besties ab filats e ab laces; als tenders qui
 »venen en lurs obradors diverses coses e fan
 »pugesades e meallades e dinerades e soldades;
 »al muliner qui pica ab dues les moles per tal
 »quel blat sen mola mils e pus tost; al vidrier
 »fa vidre de pera e derba e per gran forsa de
 »calor fa lo vidre, del qual vidre fa ampolles
 »e copes e enaps e gots e daltres vexells; als
 »jerrers, als ollers, als cambiadors qui cambien
 »argent per aur e diners per argent; als cala-
 »fats que calguen la estopa en los lenys e en
 »les naus... etc.»

Les manifestacions dels declarants en l'in-
 formació oberta al començ del XV segle cer-
 tifiquen l'opulència del comerç i d'alguns gre-
 mis i, alhora, el benestar dels habitants de
 l'illa, uns sexanta anys abans, en què «la part
 »forana era molt opulent en bens e en pobla-
 »dors rics e oppulents com cascu de aquells
 »pagessos paria fos un rich Ciutada o Caua-
 »ller» «e en moltes parroquies hauia pagessos
 »qui tenien grans e belles possecions e mes
 »tenien tant stat que montauen rossins e fal-
 »cons e cassauen axi com si fossen barons e
 »cauallers e aço en lo dit temps.» «Dels arte-
 »sans lo principal art en aquesta ciutat es dela
 »lana ab lo qual viuien no els parayres etixa-
 »dors que comprenen la major part del poble
 »de aquesta ciutat mes encare altres gents per
 »les filasses e tintorers per los colors e molts
 »altres». De tot aquest esplendor en penes els
 documents, per dissort, guarden viu reflexe per
 satisfer tan solament la nostra curiositat. Els
 testimonis dessus dits del XV segle, tan acos-
 tats a aquells dies llunyadans ja parlen en
 nom de la tradició. «Tal es la recordança per
 »nostros passats anosaltres lexada». Així finien
 moltes deposicions. ¡Es això realment desco-
 retjador!

Els meus afanys foren fins açí infructiferants
 per trobar al menysles ordinations dels peray-
 res, tan polents a la nostra illa. Quan Jaume II

portava el cos de Santa Praxedis i els oficis
 clamaven al Rei l'honor de'haver la per patro-
 na, solament els perayres atenyien tal merce i
 encara la de tenir capella pròpia en la reial de
 Santa Ana al castell de l'Almudaina, on el
 mestre Uguet Barxe *esmeginayre* bastia el re-
 taule i *l'ymatje* amb l'ajut d'En Rafel Moger,
 pintor. Entorn de gràcia tan singular els nos-
 tres avant-passats brodaven la gentil llegenda
 de que el gremi fèu-sen digne per haver endo-
 massat el camí entre Ciutat i Porto-pí, el jorn
 qu'arribava la sagrada despulla.

I ara me sia permesa una petita digressió.
 ¿De on pervè el nom que porta aquest gremi,
 ran del qual s'han proferides tantes explica-
 cions? Jo crec qu'explica abastament el ver
 significat un dels capitols, al representar l'alou
 dels perayres, «tirar o aparellar los draps»
 Parar o aparellar, ço és a saber, donar al drap
 el compliment que li tanyia, tal era la feina llur.

Ara bé, no deixa d'ésser estrany el fall d'or-
 dinacions gremials al segle XIV, temps en que la
 mercaderia era florent, ja que aquesta depen-
 de la poixanca de les associacions i, en canvi,
 aquelles apareixen al segle XV, quan el comerç
 iniciava la decadència, fet descendent de l'asalt
 al Call, de la elecció de Calp amb l'entronitza-
 ció d'una familia forastera en els antics reial-
 mes, tan sabiament creats per Jaume I, envaits
 per En Ferran d'Antequera i els seus castellans,
 de qui deia Boades que «no eran enfranquits
 »aixis com nos ho som... e los faria mal de la
 »nostra gran llibertat,» i de la política contra-
 ria a la expansió cap a Amèrica de la raça
 catalana, mantenguda pels Reis Catòlics, i,
 alhora, d'ajut al capteniment, no gens pacífic
 dels pagesos.

La troballa casual de la disposició (1) del
 Rei Martí derogant la del seu germà, en què

(1) Die martis XIII Martii anno Millesimo CCCCº
 secundo Nos Martinus dei gratia Rex Aragonum, Va-
 jentiae etc. Ne elemosinarum largicio que animarum
 proficiens multipi iter ad salutem celebratio quod festi-
 titatum ac aliorum actuum fiendorum solempniter
 per ministrales Ciuitatis Maioricarum per exquisitam
 desidiam siue culpam officialium nostrorum, qui, ut
 fertur, ex interuentu ipsorum vel propter licentias
 quas eis pro subscriptis conferunt ab eisdem ministra-
 libus pecunias exigunt seu extorquent valeant de cetero
 in ipsorum ministrallium qui ob id multociens paciuntur
 calupnias perturbari ad supplicationem per humi-
 lem nobis factam pro parte uniuersitatis Ciuitatis et
 Regni Majoricarum. Tenore presentis jamdictis minis-
 tralibus seu officis Ciuitatis de Maioricis concedimus et
 licentiam ac facultatem plenariam elargimur quod non

vedava als agremiats ajustar-se per tractar dels afers pertanyents a llurs oficis, de moment me féu pensar si seria una rao que venguès explicar la manca d'ordinacions al XIV segle, o al menys, amb l'abundància i valua qu'esperàvem.

De les associacions gremials, altres coses porien dir-se i expressar, emperò, per esquivar prolixitat, són açí obmeses possar. Llur esperit millor coneixerà el lector que fulletgi els capítols més ancians, que subsegueixen. Altres romanen estampats a les planes d'aquest «Bolle-tí», fora del present recull: capítols per l'ofici de picapedrers, oliers (etc), i també en el volum «*Pregons del XVI.º segle*», altres, encara inèdits.

Amb tot, els gremis covaven, com insinua-rem la llevor de llur decadència, puix el camp d'acció era prou limitat i arrol·lat, i els principis que'ls regien no ajustats al ritme del temps, en perpetua mudança. S'esdevenia el descobriment d'Amèrica, i, alhora que aixamplava les fites del món conegut, pertorbava moltes activitats. Els gremis, un poc encegats, o tal volta desorientats, en un moment vital per llur desplegament i definitiva consolidació, no veieren la transcendència dels problemes que aquell fet plantejava en el terreny econòmic. Efecte de semblant incomprensió i per lo que a nosaltres toca, de limitació expansiva, imposada per una dinastia divorciada de les nostres aspiracions e interessos fou l'enderriment en què trobaren-se, deslligats de la corrent predominant que desvalupava's vers les terres ultra-marines, abundades d'or i d'argent.

D'altra banda, els mestres, lentament, no cuitaren de mantenir en tot llur fervor la pristina austeritat, i encara, ablaniren se al desig

obstantibus quibusvis ordinationibus factis per Illustrissimum Dominum Regem Johannem recolende memorie fratrem nostrum habentibus ut dicitur in effectu quod ministrales ipsi non auderent se ad inuicem congregare aut simul in unum conferre absque licentia vicarii Ciuitatis predictae vel alterius pro eo possint libere et impune quilibet cum suis suprapositis vel presidentibus videlicet cum per se prapositos vel presidentes unius cuius que officiorum Ciuitatis requisiti fuerint per seipos non spectata alicuius officialis presentia ad inuicem congregare in unumque conferre colloqui et tractare disponere et utique ordinare ut eis beneuisum fuerit de predictis eo videlicet modo et prout consueuerat ante quam predicta ordinatio dicti domini Regis Johannis super hiis ut premittitur foret facta.... Datum in loco de burjacot octaua die julii anno annatiuitate domini Millesimo Quadragessimo Primo.» (Extr. G. G. C. fol 127. any 1401-2)

perjudiciable i temptador d'agavellar riqueses i cabals, a compte dels subalterns, i amb això tasterjava aquella limitació i jerarquia, tan saludables, que donaven fermaça i estabilitat al casament gremial. ¿Quin exemple no rebien del desventurat govern d'En Ferràn d'Antequera, del absentisme d'Alfons V, i de la disbauxa d'En Joan, per no citar altres reis?

Els regnicoles, no sentint ja d'aprop la protecció de llurs superiors, en els què veien, més tost que pares als subjugadors, atents a despullar los de llibertats i franqueses per confondre-los en la grissor de certa unitat estatal, foraviaren-se de llur carrera i ensems les corporacions isolaven se, també, vagívolment. El clerge desservia l'Església i el mestre refredava l'afecte a la ciutat corporativa, i dreçava les passes vers la ciutat lliure, emportat d'ambició desmoderada.

I l'industrialisme capitalista, mentres tan, engendrava ço que els economistes anomenen «desespiritualització del treball.»

Les obres d'art com les ciutats reben llur empremta dels caràcters i tendències predominants. El monjo contemplatiu i el cavaller enamorat passaven amb l'etat medieval. La corrent mercantilista movia la maquinària ferrissa i acreixia també la producció, aminvant l'equilibri del treball amb la seva valor i merit. Desde llavors, l'home d'agent autòcton, que deixa damunt l'obra l'encuny personal, devé director, atent, tan sols al ritme regular de la màquina. De bades cercarieu en ço qu'exia de les mans obres, el gust i la perfecció, titol feaent de llur capacitat artística.

La monotonia amb què l'artista produïa les obres estroncava en ell tota mena d'interés per llur compliment, car esguardava les màquines llançar-ne mil de semblants en menys temps, per omplir tot seguit els grans mercats.

Primer veïè la manera com s'imposava el més fort, després el més habil per seguir-lo el preferit en aquesta escala ascendent. Les exigències de la vida, la pruija de millorar la situació afluirien els llaços que establiren l'apropament i el coneixament mutual, impossat per l'imperatiu d'identics interessos al bell començ en que dialogava's amb gest quasi fraternal.

Els gremis, poc a poc, perdien amb el relaxament dels costums la auctoritat i personalitat d'un temps. Eren fulles que'l vent tardoral corsecava i tombava, i s'emportava, tot seguint la dança imposada a les coses humanals i mu-

dadisses. Al ideal aristocràtic i de conquesta venia el de producció i per aquest mudament que molt hi contribuïren els escriptors de «política econòmica» al agermanar la ciència amb el treball!

Per tal de recollir els poders que romanien abandonats per la vida corporativa, mortalment ferida, nexia l'Estat modern, unitari, a manera de Institució temporal i tranzitòria.

El temperament somniador de Ruskin fantasià el reffloriment de recordances quasi esvaides i el facil acabament de la producció mecanitzada a basse «de restaurar les garrides indústries petites de les viles medievals, trasmudant la societat en corporació d'artistes la missió de la qual fóra realitzar produccions belles per tal de convertir el món en un temple de bellesa».

Amb les idees noves, es propugnà el principi que la policia interior de les corporacions era relativa respecte al art i a la professió, i en cada obrer s'hi veïè l'artesà anglès, confús en la massa informe de la nació, mancat de tot privilegi i qualitat privativa, i les constitucions gremials servilment someses a la constitució general de l'Estat, omnipresent i omnipotent.

Bé és veritat que no mancaren veus al segle XVIIIe que, tot adonant-se de la destrucció certa dels gremis, i l'absorció pels poders superiors clamaren pel millorament de llur règim, i sobre tot perquè la ociositat cessas. Les corregudes de braus eren a les hores una de les diversions més preferides i emsems perjudiciables. «Quan aquestes corregudes es fan en dies de treball, planyia's un autor, no són ja deveriments que degen permetrer-se als jornalers, menestrals ni artisans, car perden el jornal del dia i despenen el de tres o quatre amb perjui de la família. Si sovintejen aquestes corregudes moltes setmanes, s'atrasen el mestres i oficials en portar a terme les obres començades. Per ço, convendria que els mestres cuidassen de que llurs aprenents, fills i oficials no anassen a veure els braus en dies de treball, ni a la comèdia, ni als volatins ni a altre qualsevol diversió pública. Lo mateix direm de aquells individus de oficis que abusivament folguen o com diuen ells *guarden els dilluns*.

He vistes imprentes romandre desamparades d'oficials i aprenents, sense remeiar-ho els impressors, alegrant-los amb gracioses merces. En canvi, no danyarien els interessos de l'indústria popular si els capvespres festivals s'acostumaven a jugar a la pilota, a bolles, boxes, trucs,

tirar a barra, esgrima, al ball públic que tan honradament s'estila desde temps immemorial.»

A tot això cal afegir hi l'innecessària multiplicació d'oficis. El torner obligava sovint al fuster a valer se d'ell sense neccessitat renunciant en canvi, a treballar el marfil i el metall, trobant-se sense feina a des i ara.

Els carreters arol-laren llur camp d'acció a una casta de rodes i vehicles. La construcció de rodes de calesses, cotxes, de tota mena de carruatges no era una labor comuna a tots els mestres. Feia's patent la neccessitat qu'els barbers s'ajuntassen als perruquers i es departissen de l'honrada professio de cirugians. El mocipl, que dedicava's afeitar, mentres desconeixia els elements de cirugia, aprenia de sagnar, i exercia tranquil·lament el càrrec de cirugià. I no esmentem ara els trajos i costums, que llur inconstància mantenia ociosos bon nombre de agremiats. Calia, per ço que l'Estat, aquest «deus ex maquina» retorna les arts i oficis en la activitat e il·lustració que hagueren temps passat, afegint los les noves llums qu'arribaven de les demes parts del món vers on naveguen i mercadetjen els europeus amb tanta glòria i ventatge.»

L'Acadèmia de ciències de Paris (1761) es preocupà de la sort dels gremis i encara s'adreça als bons patriotes, per tal de que cuitassen aplegar, sota un mètode uniforme, els coneixaments haguts per successió de temps. I dòcils a aquesta crida entren als tallers i demanen als obrers noves sobre els materials emprats, manera de preparar-los, ferramenta pel forniment de llurs manufactures, anotant-ho i explicant la propietat dels mots tècnics. I encara ho deixaven perpetuat en lámínes per ensenyança dels homes rusticals i profit dels esdevenidors. Així, quiscun ofici tenia el seu llibre i en aquesta enciclopèdia hi era inventariat el coneixament de les arts, reserva preuadíssima de on els artisans porien treure lo què ignoraven per aprendre-ho, o lo què sabien per fer-ho millor despres d'acurat estudi.

En tal guisa el marquès de Courtivron i Mr. Bouchu tractaven de l'art de la ferreria i la forja; Mr. de Reaumur de les àncores i del nou art d'ablanir el ferre colat; Mr. Perret de l'art del guinavater aplicat a la cirugia; Dichamel i Fourcroy del gerrer i de l'art de fer pipes per fumar tabac, del pescador, del carboner, dels draps fins i catifes turques; el comte de Milli, de la porcelana; Fougeroux

de Boudaroy, del toneler i guadamaciler; l'abate Nollet de l'art de capelleria (etc) I sense exir de casa, Joseph Gelabert un segle abans, dins el llibre manuscrit de *Traces del Art de pica padrer* que pertany al amic i culte bibliofil Francisc Villalonga Fàbregues i que graciosament posà a la meua disposició, mostrava «la regla »certa que seguint aquella no hi hagues perill de »anar enganat» i que trobà després de set anys d'estudi, planyent «la molt gran confusio de »los tracistes.» Conté 136 dibuixos de altres tantes traces amb llur explicació, escrita en nostra parla, abundada de mots tècnics nostrats.

Evidentment els gremis al XVIII segle venien a total descomposició. Basta recordar aquí entre altres fets, els que assanten en llurs cronicons Mossen Antoni Oliver i el Notari Gabriel Nadal. Els 12 maix de 1730, rememora el primer, «se dugue a la plassa de Cort trastos »del secuestro de las casas dels Sobreposats dels »oficis, havent antes aportats dits sobreposats a »la torre del Angel, per raho de no voler pagar »o no hauer pagat lo que el Intendent determina que pagás cada ofici.»

Dia 7 de juliol de 1772, escriu l'altre cronista, «se posaren las Argolles en la Carniceria »major, ço es, una a cada branca de portal de »los dos: haventlos (als carnicers) ja dia 5 se »questrat tots los bens, y uns retirats altres a »la Preso y altres tallaven...» Eren tots aquests fets símptomes d'un mal que covava, i que poc a poc acabaria amb la vida gremial. Els agremiats d'ingeni subtil bé porien entreveure la tempesta que s'acostava, amenaçanta i que, inexorablement, arribaria de un moment a altre. Dels oficis diria's que ja havien devallat a la categoria de *lacrymae rerum*.

En Jaume Tiebaud, conjuntament amb altres fusters i tallistes de Madrid i Barcelona, s'adreçaven en tan al Rei dolguentse dels perjudicis, rebuts dels veedors amb llurs proibicions traves i destorbs, de que n'estaven empedrades les ordenances, tan contràries a l'avenç de les arts. El 1.er de març de 1879, S. M. d'acord amb la junta General de Comers i moneda, declarava que quisvulla exercís qualsevol ofici, demostrada abans suficiència mitjansant examen, tot altre formalitat vedada. I encara se llevava l'alegrança que cobraven els examinadors, a guisa de recompensa pel temps perdut.

La resistència, emperò, de part dels gremis en jusmetrer-se a les disposicions era persistent, no levant tampoc les causes engendradores. Per

això de cada dia sentien més la mà de dalt que estrenyia.

El Regent d'aquesta Audiència, Josep Montemayor, nomenat jutge especial en l'afer gremial tocant a Mallorca, dins la Circular de 10 de decembre de 1818, significava les despeses extraordinàries de les corporacions en perjudici propi manant no fossen pagades per castic en la liquidació anyal de comptes. Aximateix retreia l'abús que les insaculacions i extraccions dels prohomens es perllongassen indefinidament per profit dels possessors i per tal de benavenir a la utilitat general, ordonava l'obligació de clarificar els comptes de la prohomonía vacant, quinze dies després i de renovellar les anominacions els dies estatuits i de tot això feia responsable la prohomonía, i als Oidors de la disbàuxa en refrescs i dinars que subseguien als examens.

Amb la mateixa data dessus dita, el Consulat d'aquesta illa informava que «des de qu'el »Rei nostre senyor volgué comanar-li el coneixement econòmic i contenciós dels col·legis »i gremis artístics de la mateixa, no perdé moment per ço de enterar se de llur estat actual »de govern interior, veient amb sentiment els »greus perjudis que pervenien a tots els rams de »la indústria fabril, als mateixos gremials, i als »individuus en particular, de la inobservància, »així de les reials ordes vigents de S. M. a benefici de les arts i dels qui les conreen...» Com les abusions no minvaven segons les informacions, a les anteriors proibicions, sempre renovellades, s'hi afegia la de no poder-se ajustar els agremiats sense llicència del Consulat, demanada per escrit expressant el motiu i la finalitat de l'aplec sots penes pesantes pels majors. Les associacions anaven finint lentament, ofegades dins l'argolla qu'estrenyia de cada dia més. Es curiós per l'història conèixer les disposicions contingudes dins els vint i tres capítols, i publicades el 16 de març de l'any següent. Veus açí l'esperit. «La pruija reglamentària dels segles XVI i XVII afermà l'atràs perpetuu de les nostres arts i portà a vergonyos esclavatge els ingenis que deixats a llur seny n'haguessin esmenades unes, perfeccionades altres i amillorades totes. De res servien l'habilitat, la perfecció ni les majors intuïcions d'algun aspirant. Puis, si no s'adomdava a la legislació gremial, si no sotscrivia els barbres codis de semblants repúbliques ridícules, la persecució, l'atropellament i la privació del dret sagrat del

treball eren el resultat fatal de les qüestions sorgides entre els agremiats i l'hàbil artisa. Aquestes traves, tan perjudicials pel gremi mateix, com pel públic sols podien exir de la foscor d'aquells segles i creixer a l'ombra del monopoli». Tot desitjant posar en execució les reials ordes, massa oblidades dels gremis, el Consulat dictava aquests articles «fills de la »equitat, justícia i amor al ordre amb que segella »sempre els seus acords» i amenaçava als majors doms que al més petit falliment serien punits greument, com transgressors de les sobiranes disposicions. Espera l'observança dels capitols, tan ventajosos per l'hàbil i aplicat artista, com incomportables al malfaner, qui so color de zel pel gremi, viu esquena dreta dels qui treballen. Així foren prohibides les cartes de aprenentatge—afermaments i encartaments— davant l'escriba, com tambe la matrícula dels aprenents i oficials; declarat nul el senyalament de temps per l'aprenentatge, qui no és ja necessari per l'examen, pel qual cal sols el permís de la Reial Audiència. Els examens deurán celebrar se al casal consular, davant un dels vocals de la junta de Govern, que fixarà la quantitat pagadora per l'examinat, el nom del qual s'escriurà a les llistes del Gremi. Es respectat el contracte legal i lliure que'ls pares o fills fassen, mitjançant escriptura pública o sense, amb un o més mestres, per tal d'anostrar-se en l'ofici, conforme les condicions pactades. Les escriptures, al cap de sis dies, es presentarán al secretari del Consulat; altrement aquest no vetlarà pel compliment. Com el col·legi de cerers i els gremis de çabaters, moliners d'aigua, forners i curtidors tenien un fons *ociós* i tal volta perjudicial, els agremiats son delliures i quitis de pagar confraria, poguent fer les despeses de festa i demés funcions religioses, tal és la voluntat del Consulat. Els demés col·legis i gremis, com restaven endeutats i era necessari pagar els deutes, l'Audiència imposava la major austeritat econòmica, llevava les festes, excepte les que se celebraven amb motiu d'algun esdeveniment de la reial família, processò dels Dijous sant, i les pròpies de la Seu, tan ordinàries com extraordinàries, puis no era intenció playner a les ànimes dels difunts els sufragis, ni les solemnitats els dies del sant patronal.

El barat, establiment o venta de béns immobles, inclús els censals actius era obligació posar-los en coneixament de l'Audiència, per

tal de satisfer els deutes i censals pasius, com anyalment per escrit el balanç d'entrades i exides de la caixa, presidint, a més, les juntes un comissionat del Regent. S'establia rigurosa fiscalització en l'administració, foragitant tota despesa inútil i encara de pura cortesia, com regalar cera i dolços o gubellots als empleats, sots la pena de cinc lliures, aplicadores al fons de la confradia, i de pagar les missions mal despeses qui resultas culpable, deixant-li, emperò, obert el camí del recurs davant la junta de govern de l'Audiència.

Als nostres dies, Mr. Tardieu a França, provava de reviscolar la menestralia honrada que la lluita de classes, fruit de la doctrina de Carles Marx arreconá. Tot fou en de bades. Per atanyer ho llevava del presupost els cent quaranta quatre millons, que en concepte de impost, pagaven els comerciants modestos sense dependents i els artisans que tenien botiga pròpia, i en aquestes condicions realitzaven ells mateixos llurs treballs. Així, creia estar en possessió del medi adient que automaticament reconstituís la Societat i enrobustís la menestralia, en la què vendrien a confondre-se la exigencia del burgues i la necessitat del treballador, ço és del obrer qui laborava a casa per compte propi amb plena llibertat i risc complet; que rebrollaria la dignitat social, en la què tan bé campava l'impressor que, a la manera de Plantin d'Amberes o d'un Manuci de Venecia, servava gelòs, juntament amb la vella premsa de palanca, les tradicions nobles de l'ofici. I l'Església, per medi dels Papes i sociollegs, ha esguardat els gremis com esperança que punta's damunt la multitud obrera. En aquest punt, la Enciclica «*Rerum Novarum*» de Lleó XIII és far lluminos. Però els gremis de pressa caminaven vers la posta emportats per lo que Taine anomenava «*la democràcia industrial i il·lustrada*».

Un dels nostres escriptors més enyorats, En M. S. Oliver senti profundament l'encis qu'encara serva el record d'aquelles antigues i venerables associacions; l'enmudiment fatal del tales, qui tranquil·lament treballava, com poria fer-ho a l'etat de Penelope i de Nausica, torbant la pau de la plaçeta conventual, amb el *tric trac* seguit, monòton. I, en aquesta extinció hi destriava l'acabament del concepte de la vida, el de tota una fassa de la societat, la de tot un món de sentiments i estats animics, impossibles de revifar i de substi-

tuir molt de temps. I cap al tard de la seua laboriosa i retent existència, encara recordava amb gaubança les exploracions furtives dins la tenda del teixidor, on el rellotge de paret, amb els pesos penjants, votat a midar unes hores que si no eren de ventura i assaciament tampoc no eren les d'odi i desesperació contra lo creat. Jo crec, exclamava, que llavors, com sempre, havia grans errors per esmenar, grans injustícies per esvaïr, grans necessitats per remeiar. Però crec, també, fermament, que la vida, en general, era més comportívola per tots i no altre cosa certificaven els interiors tranquils, on s'oïen sovint cançons alegres i virils, que si no significaven un paradís a la terra, al menys, mostraven esperança, gaudi, conformitat amb la propria sort. En un mot, felicitat.

* * *

Vora les ordinacions gremials es troben les del *cap de guayta*, càrrec importantíssim a l'antic règim polític de Mallorca i a un temps en que l'ordre i la pau demanaven esment constant damunt la gran població flotant establerta a l'illa, composta d'esclaus serrains, tartres, bulgars, circasians, grecs i altres, transplantats desde els llocs on arribava el nostre poixant comerç en dies de grandesa. Naturalment, un impuls de llibertat empenyia aquests desventurats a cercar la millor manera de recobrar la llibertat perduda, bé arrecerant se als paratges agrests i inhabitats, bé amagant se dins coves, vivint del pillatge i espiant sempre l'hora propícia de retornar furtivament, esquivats els càstigs, a la pàtria enyorada. No deixen de ésser eternidores les relacions febaents on el

desig de fuga aqua l'enginy, i el perill de la captura donen a l'ànima del catiu mortals congòixes. Veieu-ne una petita mostra: «Ab »la barcha aguiyada ab luxol tapat e dos rems »de sengles trossos de fusta en los caps de los »quals hauia clauada una post poqueta, mes »hi hauia un basto larch ab una flassada en »treuassada semblant de vela e algunes cara- »basses plenes daygo e alsunes poques de »faues, entorn hora de primson o miganit uara- »ren la dita barcha e materanse en mar...»

La legislació penal pels esclaus era cegament ferrenya: assots, cremacio «en foch en guisa que muyra e de la sua carn e ossa sia feta polvora; que sia atanyat e rossegat e peniat en les forques» i l'esgarrament (etc.) Veus açi la negra perspectiva que s'obria als ulls dels desaventurats tot temps. Els catius que feinetaven a la llar i al camp eren un perill constant, que obligava a les autoritats a prendre serioses determinacions, endreçades a llevarlos tota ocasió de fuga o malifeta, sovint preparada en la taverna, avilats per la beguda i el joc. Per ço, cuidaven els Jurats de que les barques de la costa fossen possades en custòdia, que la ausència de casa per part del catiu fos rigurosament fixada per temps, alhora que, justificats els motius, els habitants de paratges gairebé inhabitats s'armassen per llur defensa. Les ordinacions del cap de guayta ens obri nova mirada damunt l'ample horitzó de nostra història medieval, plena d'interès, però no exenta de crueltat i d'humillació per tants de sers humans a qui, llur condició, col·locava en un pla de perpetual dissort.

ANTONI PONS.

QUANT DEUEN TENIR TANCADES LES BARBERIES

(1440)

Que los barbers no gosen aperussar ne fer barbes als dissabtes als vespres dela hora del seny dela aue Maria ni als dicmenges.

Die xvij septembris anno a natiuitate Domini M.º CCCC.º XXXX.º

Los die e any demunt dits Reconta e feu fe Narnau Verdum, corrador (*Aquí està interrumpuda la clàusula*).

Ara hoiats que notiffica lo molt honorable mossen Berenguer Dolms, Caualler, conseller, camarlench del molt alt Senyor Rey e Governador del Regne de Mallorques, que com los sirurgians e barbes dela Ciutat e Regne de Mallorques, abusant, no tement los manaments de Deu ne correccio temporal, en lo dissapte nit e dia de diumenge aperusen e aperusar

fassen, axi be en lurs obradors con fora aquells, violant lo dit dia del diumenge contra los dits manaments de sancta Mare sgleya, E aquell dit honorable Governador vulla tal abus extirpar e en bon vs aquells metre e posar; Pertant lo dit honorable Governador, a requesta dels honorables Jurats dela Uniuersitat e Regne de Mallorques o de lur sindich, denuncia e mana atots e sengles sirurgians e barbes dela dita Uniuersitat e Regne que daquiavant no gosen o presumesquen, en lurs botigues ne en altres lochs, fer ne fer fer barbes o aperuses dela ora que lo seny dela auemaria sera toquat auant del dissapte a vespre e axi mateix en lo

dia del diumenge, sots pena, per cascuna vegada que contrafet sera, de pagar vuit sols aplicadors per terç, ço es, la vna part als murs dela ciutat, laltra part al fisch del Senyor Rey e la tercera part al denunciador, sens tota gracia e merce. E si algun sera qui aquells pagar no puxa stiga tres jorns enla preso. Dat, en Mallorques a xvij de setembre any Mil CCCC quoranta.

Fou feta la present crida a xvij de setembre. (ARX. GEN. HIST. DE MALL.—*Pregons de* 1440 a 1452, fol 11.)

P. A. SANXO.

Los grandes Maestres de la orden de San Juan Rafael y Nicolás Cotoner y Oleza

PRIMERA CONFERENCIA

(CONTINUACIÓ)

De más de 600 turcos que combatieron en el Galeon no se encontraron vivos más que 380, comprendidas 30 mujeres y unos 20 pajes, que dicho Agá conducía a su servicio. Hechos esclavos los vivos y arrojados los muertos al mar, se dió a saco el bajel, lo que hizo la gente de las galeras, obteniendo un riquísimo botín y dejando a la Religión solamente el casco.

Por la muerte del General, el Capitán del San Lorenzo, Cotoner, como el más antiguo, pasó el estandarte a su galera y asumió el mando de la escuadra. Fué opinión general remolcar a Malta dicho Galeon, pero demostrado por la experiencia de trece dias cuan difícil era el arrastre de tan inmensa mole que por cada paso hacia adelante hacía dar dos hacia atrás a las galeras, se acordó amarinarlo, y dejarlo navegando en dirección a Malta. Así el diez de Octubre, puestos a su bordo 100 soldados, dos caballeros para mandarlo, que son el Caballero Verdille, Patrón de la Capitana y el Caballero Fevillade, marineros bastantes y provisiones de boca y guerra para dos meses y medio, fué encomendado a la buena suerte y se hizo a la vela en esa dirección. Pero como el mar en este tiempo estuvo casi siempre en contiúas y grandísimas borrascas, también las galeras, después de haberse visto muchas veces en manifiesto peligro de perderse, como habría ocu-

rrido sin un particular favor del cielo, hasta el tres del corriente (Noviembre) no lograron entrar en el Puerto, muy maltratados del combate y de las olas y huracanes, y faltas de todo lo necesario, no habiéndoles quedado más que dos sacos de galleta y poquísima agua para cada uso. El bajel no ha aparecido aún, pero con ayuda de Dios, pronto se espera verlo para gloria de S. D. M., de esta Sagrada Religión y para confusión eterna de los enemigos.

Malta 7 de Noviembre de 1644.

Lista de los muertos y heridos en las seis galeras

Muertos

El General Boisbodranut
 El Comendador de Piancourt, Capitán de Santa María
 El Caballero Scotto
 El Caballero de Mombas, Novicio
 El Caballero de Morans Sammone, Novicio
 El Comendador de Bouflert
 El Caballero, su hermano, ambos Novicios
 El Caballero de Aligre, Novicio
 El fra. Sirviente de armas, Severino Ricardo Ale man, Novicio

En total—9.

Heridos de consideración

El Comendador de Neuchese, Capitán de la Capitana

El Comendador Cerchi, Receptor

El Caballero Choppe

El Caballero de Menneville

El Caballero Parroja

El Caballero de San Lorenzo, el joven

El Caballero de Boismorant, Patrón de la Victoria

El Caballero Scalamonte

El Caballero La Blache

El fra. Sirviente Emanuel Balzana

En total—11.

Muertos, hombres de proa y chusma.

En total—116.

Heridos de consideración.--

El Piloto real y otros

En total—251.

—

VI.—*Acta n.º 114 del Liber Conciliorum a. d. 1642—1644—fol. 265 del Archivo de la Orden* (3 Noviembre 1644.)

(Traducción castellana de la copia en italiano remitida por el Cav. H. P. Sicna)

Día 3 de Noviembre de 1644.

Leida la relación mandada por el Capitán fr. *Nicolás Cotoner*, comandante de la escuadra de las galeras por la muerte del que fué Venerando General Fr. Gabriel de Chamber Boisdorant, el Eminentísimo y Reverendísimo Señor Gran Maestro y el Venerando Consejo, deseando proveer a la indemnización del Comun Tesoro sobre la presa hecha por las citadas galeras; acordó que para cada una de ellas, uno de Gran Cruz con otros dos Comisarios de diversas naciones con la intervención del procurador fiscal de la Religión, hagan cuidadosísima investigación (dándoles a este efecto la autoridad y poder oportunos y necesarios) han designado por voto unánime a los Venerandos, Mariscal de St. Yey, Prior de Lombardía Melzi, Baylio de Negroponto Villarroel, Baylio de Caspe Arnal y Baylio de Cremona Vuchietti, y a los Comendadores y Caballeros fr. Miguel de Biancourt Pontrincourt Caballerizo de S. G. fr. Ludomio de Limoges Reneville, fray Jacques de Gordon Eviena, fr. Francesco Pic-

colomini fr. Flaminio Bolbiani, fr. Gior. Francesco Ricasoli, fr. Gio: Batta Macedonia, fray *Don Nicolás Cotoner*, fr. Don Gio: de Losa, fr. D. Miguel Costes et fr. Paulo Heurico de de Luzzan ordenando y mandando que después de hacer esta investigación den cuenta de todo al Venerando Consejo y con el fin de que procedan en todo con la debida diligencia: ordenan y decretan:

Primero: que se ponga una barca de guardia para cada Galera con un Religioso de confianza remitiendo a S. G. las propuestas para ello.

Item que los citados Comisarios deben reconocer a todos sin perdonar a nadie de cualquier calidad que sea y a este efecto deberán desembarcar todos los del hábito con el Capitán y el Patrón haciendo diligente reconocimiento en sus personas y efectos de cada uno, como son mochilas, balijas, cartucheras, mosquetes, bandoleras, y todas las demás cosas y semejante diligencia deberán usar con toda la gente y del mismo modo la chusma, desembarcando en primer lugar todos los heridos sin efectos.

Item para que se pueda lograr mejor lo que desean, se hara un bando, publicándolo por todas las galeras advirtiendo que el que tenga dinero, joyas, perlas u otra cualquier cosa debe declararlo en el término de hora con seguridad de recibir como premio, tanto los del hábito como seculares, treinta y cinco por ciento de todo lo que hayan declarado y no declarándolo y encontrándoles cualquier cosa incurrirán *«ipso facto»*, además de la confiscación del dinero y objetos, en la pena de muerte, entendiéndose incursos en la misma pena, no solo los principales transgresores, sino también los cómplices y camaradas, prometiendo del mismo modo a los que denunciarán y manifestarán algún detentor de dinero u objetos, además del dicho premio del treinta y cinco por ciento, el secreto para que no se venga en conocimiento de la persona denunciante.

Item, después de ejecutado lo antes dispuesto, tanto con los del hábito como con los dos tercios de la gente y chusma, quedando el resto de los soldados y marineros de guardia en la galera, con el resto de la chusma deberán proceder a una rebusca general, poniendo en tierra todo el velamen, aparejo, toldos, barriles, cubas y cualquier otra provisión, reconociendo proa a popa y de la sentina al tope, sin dejar cosa alguna por mínima que sea.

VII—*Nombramiento de Rafael Cotener para Capitán de la Galera Capitana.* (3 Noviembre 1644)

Die Eadem (Die tertia Mensis Nouembris (1644.) Post Meridiem Ad presentationem Venerandi Bajulini Nigripontis fratris Don Joannes de Villarroel Profecti Generalis Triremium, Eminentissimus ac Reverendissimus Dominus Magnus Magister et Venerabile Concilium cum

suffragiorum scrutinis nemine discrepante elegerunt in Capitanem Triremium prætorie Commendatarium fratrem Raphaelem Cotener tanquam habielun et Idoneum.—ms. 114—Liber Conciliorum a. d 1642—1644—fol. 266 (Copia facilitada por el Cav. H. P. Scichena.)

M. RIBAS DE PINA.

Diario de don Gaspar Melchor de Jovellanos

EN EL CASTILLO DE BELLVER

(CONTINUACIÓN)

APENDICE

I.—Obras de lectura y consulta de Jovellanos en Bellver

(1806)

Alemañy (Gerónimo), hijo	Historia de Mallorca.
» »	Disertación.
Arriaza	Oda al Combate de Trafalgar.
Alemañy (Gerónimo)	Crónica de Mallorca.
Aguilar (<i>Marqués de</i>)	Poesías de Lope de Vega, traducidas, con un prólogo sobre la lengua y la Literatura Española.
Brixonio (ó Perixonio)	Opera
Bossuet	Historia del quietismo moderno (en el tom. VII de las <i>obras de Bossuet.</i>)
Benimelis	Historia de Mallorca.
Blancas	Coronaciones de Aragón.
Bellver (Doct.) pseud. de José Barberí	Vida de la V.ª Sor Clara Andreu.
Bolandos (Los)	Actas de los Santos.
Ciceron (M. T.)	De Natura Deorum.
Custerer (P.ª)	(Disertaciones).
	Crónica del Rey Don Jaime.
Delille	Discurso académico.
Dameto	Historia de Mallorca.
Diago (P.ª)	Crónica Dominicana.
Diaz de Valdés (Pedro) Obisp. de Barcelona	Memorias o Miscelánea de varios escritores.
Diago (P.ª)	Vida de S. Raymundo (En su <i>Crónica</i>).
Delille	Elogio de La Condamine.
Erro (F Bta)	Alfabeto de la lengua primitiva española.
Esteban (Pedro Onofre) <i>Doct. mallorqn</i>	Sobre la Sangría del tobillo.
Garibay (Estéban)	Historia de España.
Gonzalez Reconco (Manuel) astur	Memoria y Conclusiones (Fuertes pág.)
Gil (P.ª)	Estudios o Lugares teológicos.
Gómez Miédes	Crónica castellana del Rey Don Jaime I.
Hirtius (o Hircio)	De Bello Hispánico.
Hermolao Bárbaro (i Antonio, Calvo Patriarca de Aquilea en 1497 ? vid (Les)	Cartas al fin de las obras de Angelo Politiano.

- Homero (traduc de M. Dicier Ouvres (en 7 tomos).
- Herrera (Juan de) Discurso sobre la figura cúbica aplicada al Arte Luliana.
- Jove Llanos Descripción del Castillo de Bellver (1.ª, 2.ª, y 3.ª parte o Apéndices.)
- id. Notas de las anteriores y Carta sobre la poesía provenzal en una de ellas.
- id. Sobre *Educacion*.
- id. Advertencia s/ el MS. de Juan de Herrera.
- id. Noticia literaria s/ Llaguno y Amiróla (pag. 69.)
- id. Descrip.ⁿ de la Lonja de Palma (p. Jules 23).
- Juan (Jorge; y Ulloa (Antonio). Viaje a la América Meridl. (2 tomos).
- Jove Llanos Señas de la Crónica del Rey Jaime p. 81.
- Lull o Lulio (Raimundo) De Concilii (poema).
- De la Orden de Caballería.
- Filosoffa de Amor (o Arbol de Amor).
- Geometría.
- Poesías.
- Doctrina pueril.
- Las alabanzas de la Virgen.
- Geometría compendiosa.
- Blanquerna.
- El Desconsuelo (Lo Desconort) impreso en Palma en 1540.
- Arte Magna. (Lyon: 1514).
- Arte de orar y amar a Dios (impr.ⁿ moderna).
- Sobre los Cien nombres de Dios.
- Orden del Mundo.
- Luyan (Ignacio) Poética.
- Lope de Vega La Moza de Cántaro (comd: arreglo de Quintana)
- Mallorca (fr. Cayetano de) Misceláneas históricas (2. tom. in f.)
- id. Misceláneas históricas (3 tomos in 4.º y Biblioteca Mallorquina.)
- id. Lloçeta ilustrada.
- Mariana (P.^o Juan de) Historia de España (edic. de Valencia).
- Marsilio MS. s/ la Conquista de Mallorca.
- Mut Vicente) (Historia de Mall.)
- Mallorca (fr. Cayetano de) Antiglorias de Mallorca.
- Muñoz (Juan Bautista) Elogio de Antonio de Nebrija.
- Moratin (L. F. de) traduc. de Fournás El Café.
- Id. id. id. El Sí de las Niñas.
- Marca (Pedro de) Concordia (3.ª edic. de Paris por Balucio).
- Moratin (Inarco Celenio) La Sombra de Nelscn-Poema-Madrid Villalpando 1805-in-4.º 8 págs.
- Masdeu (Juan Fran.^{co}) S. I. Condes de Barcelona.
- Historia del Canal de Languedoc.
- Panegfrico de la B.^a C.^a Tomás.
- Exámen crítico del Anti-Quijote.
- (Barberi) Compendio de la Historia de Inca.
- Elogio del Cardenal Cisneros.
- Oración fúnebre por los marinos del Ferrol, muertos en el combate de 21 de Octubre de 1805.
- Los Templarios (tragedia).

Atalia.

El gusto del día (comedia).

Memoria de agricultura mallorquina.

Memoria s/ cría de ganado lanar, cabrío, etc. en Mallorca.

Sermon de Honras del General Gravina.

Memorias de San Fernando.

La Vinguda de Carlos V a Mallorca en 1541.

Historia de Aragon eclesiast.-civil.

Guia de Forasteros.

Digesto Francés.

Historia del jansenismo.

La Primavera (de un proscripto) con un *Discurso sobre la Poesta descriptiva.**Vease otras obras en las siguientes fechas y páginas del Diario*

dias - Marzo - 20 - 21 - 24 - 25 - 27 - 30.

Abril 1.º

Martinez Marina (Fran.º), Ensayo sobre (las Cortes).

Port-Royal. Grammaire (con un Discurso sobre el origen y progresos de la Lengua Francesa, de Petitot.)

Pasqual (P.º Antonio). Disertación sobre la invención de la aguja náutica.

Padrina (Miguel Juan de). Descripción del Castillo de Santueri.

Posada y Rubin de Celis (Antonio de). Discurso o Sermon de honras militares en 1804 (1. tom. in 8.º, con extens. notas.)

Perez (Antonio.) Cartas latinas.

Policiano (Angelo). Cartas.

Perez de Villaamil? traduc. de F. M. Columela. (pág. 55.)

Rics (Vicente de los). Discurso s/ los Inventores de la Artilleria.

Senense (Sixto.) Biblioteca.

Sanchez Barbero. Al Combate naval (v.º Hermosilla).

Scotto (P.º) Elogio fúnebre de D. Antonio Agustin.

Serra (Ventura). Misceláneas. MS.

Serra (Ventura). Disertacion s/ el pueblo Bocchoritano.

Sanchez Bahamonde. Memoria s/ los abastos de Santiago.

Scaligero. De Subtilitate.

Salcet (Mateo) notario mallorquin. Diarios.

Sevigné (Mod. de) Cartas (10. tomos).

Tasso (Torquato). Aminta: edic. de Paris de 18...

Tomás y Taxaquet (Miguel). Oraciones sobre el estudio del Derecho.

Ulloa (Antonio de). Compendio histórico de los Incas.

Tarsis (Pablo Antonio de) Vida de Don Francisco Quevedo (t. X edicion de 1794).

Veri o Verino (Miguel). Dísticos.

Villarroya. Cartas.

Veri (Tomas de). Informe sobre la cria de caballos.

Viegas. Alegato en el pleito (pág. 55)

Wading. Anales de la Religion Franciscana

II.—Amigos y conocidos de Jovellanos en la Isla de Mallorca*Ama de Son Fornari.* D.ª Micaela Fortuny.

Asprer..... de Barcelona.

- Angel (Don) Perez. Profesor de dibujo.
 A segui..... v.º de Palma.
 Barbieri (Doct. José). Presbítero mallorquin.
 Berard, ... Sobrino del General Vive.
 Bautista (Don). Vid. Capó.
 Bordoy..... Carpintero-taliista.
 Bayeu (fr. Manuel). Monje cartujo en Valldemuza: pintor.
 Bás y Bauzá (Ignacio). Beneficiado de la Catdr. confesor de Jove-Llanos.
Bellver (Doctor). Spseudónimo de Don José Barberf.
 B. R. iniciales de Dn. Ba.
 Canut..... Comerciante en Palma.
 Cava.... Regente de Palma en Diciembre de 1806.
 Campaner, y sus hijas. Vecinos de Palma.
Cura de Felanits (el). Doctor Roig.
 Capó (P.º D. Juan Bautista). Monje en Valldemuza; corresponsal literario.
 Campins (P.º Jaime). Sacerdote que decía la misa en el Castillo.
 Caro y Sureda (Ventura). *Marqués de la Romana*.
 Caro y Sureda (José). Capitan Gral. de Valencia; hermano del M.º de la R.º
 Caro (Pedro). *Marqués de la Romana*.
 Colom (Juan). Canónigo de Palma, fallecido en 1806.
 Cotoner... Comendador en Palma.
Cardenal (El) Em.º Sr. D. Antonio Despuig Obispo Cardenal.
 Cristobal (P.º D.) cartujo.
 Chevron (Md.º), esposa del militar de este apellido.
 Despuig (D. Antonio). Cardenal (dei título de S. Calixto) y obispo de Mallorca.
 Dezcallar (Jorge)... v.º de Palma.
 Dezcallar (Mad.º), sobrina de la *Generala*. (D.º N.... Sureda).
 Dameto (.....) *Marqués de Bellpuig*.
 Dameto (Juan). Sacrista.
 Felkis (Felqui o Felkir) (Luis) (será el Ten.º de Suizos Luis Fesche!).
Formiguera (Conde de). Sobrino del General Vives.
 Forteza (José), vecino de Palma.
 Fortuny (Micaela). Dueña de la casita de *Son Fornari*.
 Fortuny (Mad.º). D.º Sureda, hija del Marqués de Vivot.
 Figuerola (Pedro). Comerciante en Barcelona, calle de Escudillers asistente de Jove Llanos.
 Gual.
General (El). D. Juan Miguel de Vives, Capitan Gral. de Mallorca, durante la prision de Jove-Llanos.
Gobernador del Castillo (El). D. Ignacio García.
 Gual (Vicenta), huérfana, vec. de Palma.
 Garcia (Ignacio) Gobernador del Castillo de Bellver.
 Jacinto (Don). D. Jacinto Roque Lorenzana, sobrino de Jove-Llanos, e Inten.º
 Isern (Antonio). Tallista (marquetier).
 Isern (Josef). Tallista (marquetier).
 Iraola (Mad.º) Sureda, sobrina de la *Generala*.
Josef (Fray) ,... Cartujo en Valldemuza.
Miquelot Maestro de guitarra y solfa en Palma.
 Melchorín (Don). Apelativo de Don Melchor Switer, Teniente de Suizos.
 Marcel (Claudio). Agente y consignatario de Jove Llanos en Mallorca.

Por la copia y apéndices
 JUAN LLABRÈS BERNAL.

(Continuad)